

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1957**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1957

Redaktion:

GÖSTA BERG · BENGT BENGTTSSON

Redaktör: Bengt Bengtsson

*Omslagsbilden återger trädgården på Julita
med Stora huset i bakgrunden*

*Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1957
Djuptrycksplanscher från Nordisk Rotogravyr*

SVINDERSVIK

av Einar Almgren

En lördagskväll på våren 1883 kom en av farfars och farmors jungfrur med brev till min mor i vårt hem Hornsgatan 40: "På söndag äro alla barnen välkomna till Svinders." Kl. 9 voro vi samlade på fabriksgården Götgatan 26. Den lilla fontänen, en liten havfrue av gjutjärn, Bolinders,¹ plaskade så trevligt under de två popplarna. Ett litet fint duggregn hade just friskat upp så att kullerstenarna på gården blänkte gredelina och lätt brunröda. Luftent lätt och sval. Kusken Anderson med yvigt gråsprängt skägg höll just på att spanna för de vita Percheronhästarna Bonden och Greven. Dessa kraftiga hästar, härligt rundade former, svansar som vida kjolar, ända ned. Hovarna hade just Anderson penslat med en blandning av råvaselin, grävlingssister och kimrök. I svart rock, mörka knappar, stormhatt med solfjädersrosett, lättade han fotsacken, besteg kuskbocken, fattade tyglarna och sin mässingsbandade piska. Långsamt gungade ekipaget fram till den stora träporten vid Repslagaregatan, där "Karin i Porten" stod redo att öppna, sedan ungherrskapet tagit plats i den rymliga kaleschen, klädd med ljusgrå manchester. Därinne kändes en litet instängd men angenäm doft. Karin neg. Ekipaget skrittade ut. Bonden och Greven travade ned genom Tjärhovsgatan. Över och bakom planen blommade ymnigt fruktträden. Ut genom Danvikskrokar. Den dammigt ljusa vägen följde bergsidorna, vassvikarna i Hammarby sjö gingo ända fram. Sävsångarna sjöngo här om kvällarna. Allt doftade.

Så kommo vi då så småningom ned till svalkan och vitsippsmattorna i Svindersvik, hälsade av bofink och flugsnappare. De äldre kommo sedan ut med ångslupen från Räntmästaretrappan—Dockan—Finnboda slip—Gäddviken—Svindersvik. På våren lågo i

¹ I sin älskliga gratie och goda teckning. Är det Molin?

Familjegrupp utanför huvudbyggnaden. T. v. står sedermera professor Oscar Almgren, Lissy Almgren och Dora Almgren. Flickorna framför trappan är Agnes och Hanna Almgren. På trappavsatsen fru Hanna Almgren, f. Wasenius, fru Louise Almgren, f. Schmidt samt fru Wasenius.

dubbla rader skepp, ofta fullriggare, till ankars från Räntmästaretrappan till magasinsbolaget. Ängsluparna gingo tätt under bogspröten, stagade med fin vit kätting. Galjonsbilderna imponerade alltid. Jag minns en vit ängels ansikte riktat uppåt, slutna handflator, enkelt, rent. Neptun med treudd, väldigt skägg, strängt minspel. Kaptenen i vegamössa med guldsnodd ringde i sin klocka före avfärd. Stopp och back beordrade han talande genom mäsingsröret till maskinisten. Framåt full fart. Hans ansikte hade en rödgredelin färgton. Hakan pryddes av ett kraftigt brunrött skägg, alldeles som en hornsugga.

Farfar, grundare av sidenfabriksfirman K. A. Almgren, riksdagsman, initiativtagare till Stockholms köpmannaförening, minnes jag som en axelbred, vithårig man. Bredbrättad mjuk svart hatt. Farmor en blid behaglig dam. Te med mjölk, kakor med kanel. Sillsalat med rödbetor och tjock grädde. Baseler leckerli,

Vid Svindersviks grindar. Fr. v. Elisabeth, Hanna, Agnes och Dora Almgren samt fru Anna Almquist, f. Almgren.

en sorts pepparkakor från Schweiz. Körsbärs-, svart och röd vinbärssaft voro stabilt återkommande läckerheter. På min femårsdag fick jag äran att följa farfar att mata pekingankorna. Lankerna! ropade han, försedd med en silverkorg med vetebröd. Vi lekte dunk. Här funnos runt stallplanen underbara gömställen och mot kvällen vid hemfärden hade vi alltid buketter av vårlök och blåsippor; på försommaren fingo vi från drivhuset smaka de härliga persikorna.

På Svindersvik voro nu om somrarna anställda Mäster (trädgårdsmästaren) och kusken Rydén. Denne skötte de svarta hästarna Björn och Fritjof, dock ingalunda så sköna som Bonden och Greven. Mäster hade egen villa och tomt strax utanför grinden, Rydén var gift och tjänstgjorde då och då om kvällarna som tullvaktmästare i Stadsgården. Kullorna Karin och Greta från Rättvik kommo varje sommar. En årsanställd trädgårdspojke. Överdirektören vid SJ, ledamot av riksdagens 1:a kammare, Fredrik Almgren bebodde stora huset med finskfödd fru Hanna Wasenius. Döttrarna Dora och Hanna, friska, sunda, robusta,

kraftiga. En skämtare talade om Doriska och Joniska pelare! De voro styva i skolan. Något utpräglat gediget hade båda. Dora vänligt blid. Hanna en smula sturskt framåt. Därtill två trotjänarinnor som båda fingo guldmedaljer vid tidens fullbordan. Grosshandlare Oscar Almgren, som efter sin fars död var chef för firman, mångårig riksdagsman och kommunalman. Ordförande i Stockholms köpmannaförening till sin död, tog han initiativet till bildandet av Stockholms handelskammare, bodde i villan Kullen längst åt väster emot Skatberget. Den byggdes någon gång på 70-talet. De hade i sin tjänst Linds Stina från Rättvik och en jungfru till. Sålunda var på Svindersvik mycket folk anställda. Efter arbetstid syntes de aldrig! Linds Stina kom som 15-åring i farfars tjänst, stannade efter hans död hos sonen Oscar, tills hon vid 70 års ålder for hem till Rättvik, där hon slutade sina dagar. Stina var axelbred och högre, hade bred panna, en blick som björnen, men ljusblå, klokt iakttagande. Mycket självständig och lugn gjorde hon alltid ett behagligt intryck. Jag minnes ju henne från hennes äldre dar. Vid större bjudningar var hon praktfull i sin rättviksdräkt med gammalt familjesilver, vita band i håret, mössa med röda bollar, skinande vita ärmar, röda strumpor, breda skor med mäsingsspännen samt utomordentligt små klackar. Gedigen, älsklig och kraftfull hjälpte hon de gamla ordensprydda herrarna med ytterrockar och pälsar. De fina gamla herrarnas älskvärt vänliga överlägsenhet. Men Stina: "Er små gossar har jag ju nästan alla torkat i stjärten." På en marknad i Dalarna lär K. A. A. upptäckt den härliga 15-åringen för att omedelbart taga henne med hem. Lätt är att inse hans glädje, när han på söndagsmorgonen pinglade med sin lilla silverklocka. Morgonkaffe! Vips stod Stina där i dörren vänlig, proper och glad med brickan. Min syster Anna (f. 1870) berättade mig huruledes hon hörde farmor en gång dämpat ropa: "Den där förbaskade kullan i köket tror visst hon kan göra som hon vill." Tiden går!

Hos farbror Oscar och Louise Schmidt bodde hennes brorson Carl Schmidt, som i slutet på 90-talet studerade på Tekniska högskolan och Petissan vid Drottninggatan. Calle blev sedan chef för Vattenbyggnadsbyrån, ledande stora företag i Persien, Kina, Indien och Ryssland. Han var utrustad med ett särdeles gott hu-

Rättvikskullan Linds Stina vid stranden.

vud. En god kamrat. Lätt skeptisk, ironisk med komik, glatt skämtsam, snabb och djärv. Han skötte sina studier perfekt. Calle gillade Stina och hon honom. Vid denna tid på gränsen till 1900-talet söps i Stockholm förfärligt. Punsch! Häruti stodo som första män Farmaceuterna. De voro berömda. Som tvåor kommo Teknologer och Militärer. Carl S. var en av dem, men solid i Studium. Farbror Oscar var en väldig mentor men rättskaffens och hjälpsam, jätteambition. Kunnig och grundlig fordrade han mycket av sig själv — och av andra — medförande oerhörd respekt, men ingen fantasi. Där satt felet. I hög grad aktad, ja beundrad av så gott som alla var han nog egentligen något tråkig. Det stod något tråkigt vid den ståtliga personen. Bristen på fantasi gjorde honom misstänksam. Skulle en resa företagas eller så, var det ingen som visste något därom förrän de svarta hästarna spändes för. Hans barn Oscar (arkeologen), Elisabeth liksom Lissy och Agnes höllos i så strama tyglar, att jag bävade jämt under de fem somrar jag bodde på Svindersvik i de små rummen i paviljongen, där Claes Grills säng nu står. Utsikten över trädgården. Lindarna klipptes vart tredje år. Hur härliga voro söndagsmorgnarna där!

Louise Schmidt, Frun, modern, Tant Louise, var sin make mycket lik. Hon såg mycket bra ut, hon var sirlig och fint beräknad i sitt sätt. Hon var precis. Klar och uppmärksam, rättvis och omständlig men kylig. Fin och nätt. Hon var proper som kristall. Hur hade Calle Schmidt det nu i denna miljö? Han tog det lugnt. Väl vetande välskötta studier är makt. Han följde noga principen och gjorde som han ville tillsammans med Fritz Egnell, Welamsund. Dessa två seglade i kuttern "Vi två" som ägdes av Egnell.

En sommarkväll satt jag i farbror Oscars rum och försökte studiet av Cornelius Nepos. Snett bredvid mig stod hans gedigna chiffonier. Något av asket hade nog Oscar Mauritz. En njutning älskade han. Cigarrer av högsta kvalitet — Flor de Hijo. Calle Schmidt smög sig in. Med ett leende öppnade han klaffen, som därvid avgav ett suckande och lätt visslande ljud. Där inne stodo på parad doftande lådor. Doften av Havanna i lådor av cederträ med etikettporträtter, ymniga rader av guldmedaljer. Calle valde med omsorg. Endast det bästa är gott nog. Allt detta visste Oscar Mauritz men blundade. Kunskap är makt! Fritz Egnell väntade på Hasselbacken. Vid ostlig vind tonade därifrån Svea gardes musikcorps prestationer på ett lockande sätt över Svinders. Dit styrde nu Carl sina steg.

Men framemot våren det år Calle skulle göra slutprestationen började dock hans hy anta en något blek färgton; undra på det. Tant Louise älskade Calle, han var omtyckt av alla. "Oscar, det här kan ju ej få fortsätta. Alla hans examina. Blek kommer han hem alldeles för sent. Varje lördag, ja jämt." De båda gamla beslöt nu kontroll. Tillsammans sutto de och läste högt till vid pass elva. Sedan de bett en bön och han läst "Eller finner du mig Herre, lika syndig kanske värre", togo de den stora fotogenlampan och fyllde den till kluck, den lampa som skulle lysa för Calle och vilken han borde släcka. Under sparvars kvitter och talgoxars sång kom Calle hem den ljusa vårsöndagsmorgonen seende allt mycket ljusst. Han såg helheten. Det väsentliga. Hängde upp rocken och studentmössan. Glömde totalt lampan. Vem var nu först uppe på söndagsmorgonen? Jo Linds Stina. Det första hon såg var lampans flämtande. Det andra genom dörrspringan: bleka Calle på kudden. Såsom självklart fattade hon genast lampan. Bläste

"Kullen."

ut, fyllde på ända upp och ställde den åter på sin plats, fortsatte sedan sin tidiga rond.

Uti Paviljongen i de små rummen, övre våningen mot öster hade Oscar Arkeologen sin studiekammare så utomordentligt angenäm. Absolut fjärran från all världens bråk och krångel. Här gjordes naturligtvis stora gedigna framsteg. Oscar utmärkte sig redan som pojke i skolan. Härliga betyg varom jag ofta hörde talas. På 80-talet utgavs på Svinders tidningen Gissa. Oscar Redaktör. Fyndiga saker. En hektograferad produkt. Rebus. Oscar var en karaktär, fast, omutlig, vänlig och hjälpsam. Jag minns jag kom upp till honom en gång för att få en förklaring i en latinsk text i den lilla sköna studiekammaren. Han avbröt genast sitt ar-

bete och hjärtligt gav han fina förklaringar. Han kunde dock ibland verka en smula komisk. En gång när vi alla kommo ut, störtade han emot oss med stor entusiasm ropande: "Go dag Anna och Ellen, när ska ni fara?" Liksom han senare i Uppsala på något möte ondgjorde sig över det då modernt vordna Hej! Hej! och på allvar föreslog Hell. Han åtnjöt allmän och stor respekt för den stora gedigenheten, som var honom egen. Och blygsamheten. Klok och lugn som han var kunde han också säga ifrån så det tog. Han skrev fin, fyndig och intelligent vers. Då vi som ofta uti paviljongen hade gissningslekar och sådant där var han allas totala överman. Oscar, Calle S. och Agnes bedrevo länge astronomiska studier. Kunnigheten var säkert fullgod. Hedern satt i högsätet. Det goda, det solida. Man mådde väl i hans sällskap, trots den något tryckande precisionen. Hell, jag tackar Oscar!

Då vi hade danser och källkpartier, var Oscar dock något klen men fotvandringar, där var han fin. Hur härligt då med Oscar Almgrens kolossala kunnande! Till sist ett världsnamn inom arkeologin. Hans syster Elisabeth gick precis i samma stil. Bettan satt och målade porslin på verandan på Kullen. Nog såg jag ett helt dussin koppar och fat, smakfullt i färg, välbalanserat, graciöst. Dock utan någon som helst personlig snärt. Men ändå tip top. Hennes sätt att vara, det mest älskliga och behagliga, kunnig i kulturspråken, förstående vaken var hon en värdinna av högsta rang och trots det precisa var Bettan betagande.

Om kvällarna på Svinders. Överdirektören ensam på aftonpromenad. Han var en man med fantasi, musikalisk, 2:a fiol i Mazerska kvartetten, fint bildad följde han de litterära händelserna i utlandet. Elegant med manlig ståt skred han fram. Han hade spanskt rör med Tula-knopp. Detta ryska silver med djup ultramarin i dekoren. Hans tobak Turc f. f. förvarade han i en dosa av samma härliga metall, där inne låg överst den lilla silkespappersboken, att rulla. Detta hade han drivit till fulländning. Käppknoppen. Öppnandet av dosans lock. Uttagandet av ett blad ur lilla boken. Rullandet av den härliga tobaken, så doftrik, upplyftandet av alltsammans till tungspetsen, som syntes ett ögonblick. Utjämnandet och sist silverdosans försvinnande i fickan, pincenéen föll. Färdigt. I sanning, Överdirektören var charmant i

Promenad i trädgården. Fr. v. Hanna, Lissy, Dora och Elisabeth Almgren, fru Hanna Almgren, f. Wasenius samt överdirektör Fredrik Almgren.

sin ultrafina grå kostym. Hans hustrus Mozarttoner klingade i svalkan över terrassen.

Mycket såg jag och mycket hörde jag talas om Svinders. En söndag hade farfar besök av Carl XV. "Ja, nu skall jag allt bjuda Majestätet på cognac. Det önskar han nog." O, ve, alla buteljer tömda. "Ropa på mäster. Spring till Nackanäs världshus. Köp den yppersta som kan uppbringas." Mäster sprang. K. A. A. hade i salongen en klocka som när speldosmusiken klingade under väldig glaskupa även hade att uppvisa ett skepp gungande på böljan blå. Calle och hans värd pysslade länge med detta. Sveltiga mäster slank in i köket. Konjak kom och cigarrerna. Situationen var räddad.

En sommarkväll kom Hans Majestät Konung Oscar II ut till Svindersvik. Bredvid honom satt i den magnifika öppna

Överdirektör Fredrik Almgren tar ett skämtsamt farväl av hönsgården före resan in till staden.

droskan, förspänd med två gedigna mörkbruna hannoveraner, kusk och betjänt i "trekantiga hattar", blått och silver. Hovintendenten Böttiger, även han högre och ståtlig. Fredrik och Oscar Almgren togo emot i stora entrén. Fyra ståtliga svenskar skredo långsamt och förnämt genom trädgården, nyss krattad, då och då utbytande älskvärda artigheter. Kommo sakta upp för trapporna och försvunno så in i Hårlemans lilla trevliga malmgård. Musiken från Hasselbacken tonade över det hela i den stilla sommarkvällen. Så småningom syntes de åter på terrassen nu med värdinnan, den lilla nätta finskan. Behagligt sakta gjordes besök i Paviljongens dunkla svalka och gustavianska doft. Sakta, ganska

likt gamla kineser skred nu sällskapet upp genom allén till "Kullen", där doften från rosorna ångade milt. Utsikten utåt segelleden i pärlemorskimmer. Nedanför allén väntade ekipaget stilla i den djupa skuggan framför grindarna. Julikvällens dunkelt skimrande guld i den mörkt gröna svalkan. Den lilla gruppen stod nu samlad vid ekipaget. Stilla artigheter. Konungen tackar och tillsammans med Böttiger tager han plats, vinkar älskligt. Herrar och damer buga. Hästarna lyfta svansar. Lätt trav. Majestätet reser hem från Hårleman till Tessin.

Men i vardagslag, då båtturerna ej stämde, kunde man fara till Finnboda slip, gina över varvets sotsvarta mark förbi rostiga propellrar namnade med pensel. Delar av master och rår. Dubbelskurna taljor och block, för att gå över Skatberget ned till Gäddviksstranden. Där låg en stor vit sten. Den var omtyckt. Heta sommarkvar dagar såg man ofta från Svinders en alldeles naken karl komma fram ur den djupblå alskuggan att taga sig ett dopp. Emellertid man steg ut på stenen och ropade ett långdraget båt. Vips kom Karin eller Greta, men när överdirektörens sonora stämma klang över vattnet, då blev det fart på mäster, han sprang av alla krafter. Årtullarna gnisslade och small, vattnet porlade kring den flatbottnade vita ekans svarta stäv och Fredrik kunde lätt och bekvämt stiga i land på klappbryggan.

I september 1894 rustades till stor bröllopsfest. Den var grandios. Vid Logårdstrappan låg ångaren Lärkan att taga ombord gästerna. Gardesmusiken, samlad på däck. Damernas glans. Deras långa klänningar. Augusta Lundins bästa. Volanger, boor, väldiga hattar, långa vita handskar. Uniformernas och ordnarnas prakt. Blågula tofsar, vita hjälmbuskar. Upplands dragoners väldiga empirehjälm, vita vapenrockar. Svart och guld, kraftiga pampar. Kuskar skyltrade med sina piskor. Landåerna på tysta gumringade hjul. Hästarnas små pinglor. Alla ombord. Stopp och back. Framåt, full fart. Med svart stenkolsrök ångar L ä r k a n flaggprydd ut på Strömmen, glider ytterst sakta under musikens toner genom Hästholsundet fram till Svindersviks ångbåtsbrygga.

I paviljongens marmorspis flammar väldig brasa. Den stora ljuskronan skimrar festligt. Musiken stämmer upp, vals, polka,

schottis och française. Stor buffé. Sköna viner. Punsch. Stor soupe i Stora husets matsal i "Kullens" matsal och glasveranda. I paviljongens smårum för ungdomen. Mycket vin, O, jag fick mitt första rus, glatt och härligt. Sen blev det åter dans. Det tog visst aldrig slut.